

„Difficile est satiram non scribere.”
Juvenalis

„Nehéz szatírárt (nem) fordítani.”
Birtalan Ágnes

Birtalan Ágnes

Mongol és Belső-ázsiai Tanszék

Ki a jó mongol?

A kutatási paradigma

- **A háttér:** Folklórszöveg-kutatás (szatirikus hangvételű népdalok, népmesék); Fordítási projekt (2015-től)
- **A vizsgált fogalmak:** Presztízs-kultúra, országimázs, kulturális identitás
- **A vizsgált folyamatok:** Hagyományőrzés (lehetőség és valóság) – az egyik oldalon; Széteső, hagyományos presztízs kultúra – a másik oldalon; Megoldás-e (?) a kitalált hagyomány
- **A pozitívumok negatívba fordulása** – a folyamat a szatíra (hiperbolikus) görbe tükrében és az erős kritikával való szembeesülés; Figyelemfelhívás, segélykiáltás

Tanulmányok (kutatási előzmények)

- **Identitás (vallási identitás):**

- Birtalan, Ágnes: Religion and Mongol Identity in the mid-19th Century Urga. On the Basis of a Mongolian Monk's Oral Narratives Recorded by Gábor Bálint of Szentkatolna in 1873. In: *Quaestiones Mongolorum Disputatae* 8. Ed. by B. Oyunbilig. Tokyo 2012. pp. 25–54.

- **Presztízs kultúra és nyelv:**

- Birtalan, Ágnes: Oirad – The Prestige Language. Ethnolinguistic Approach to the Altai Oirad Language and its Dialects. In: Birtalan, Ágnes (ed.) *Oirad and Kalmyk Linguistic Essays*. (Talentum Sorozat 11. Ed. Kulcsár Szabó, Ernő – Sonkoly, Gábor). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó 2012. pp. 59–74.

- **Szatíra a folklórban:**

- Balamsang (Balansengge) erotikus történeteiből. (Tibeti eredetű ojrát mesék). In: Kakas, Beáta – Szilágyi, Zsolt (ed.): *Kéklő hegyek alatt lótuszok tava. Lotus Lake under Blue Mountains. Essays in Honour of Géza Bethlenfalvy*. Budapest, L'Harmattan 2015. pp. 279–294.

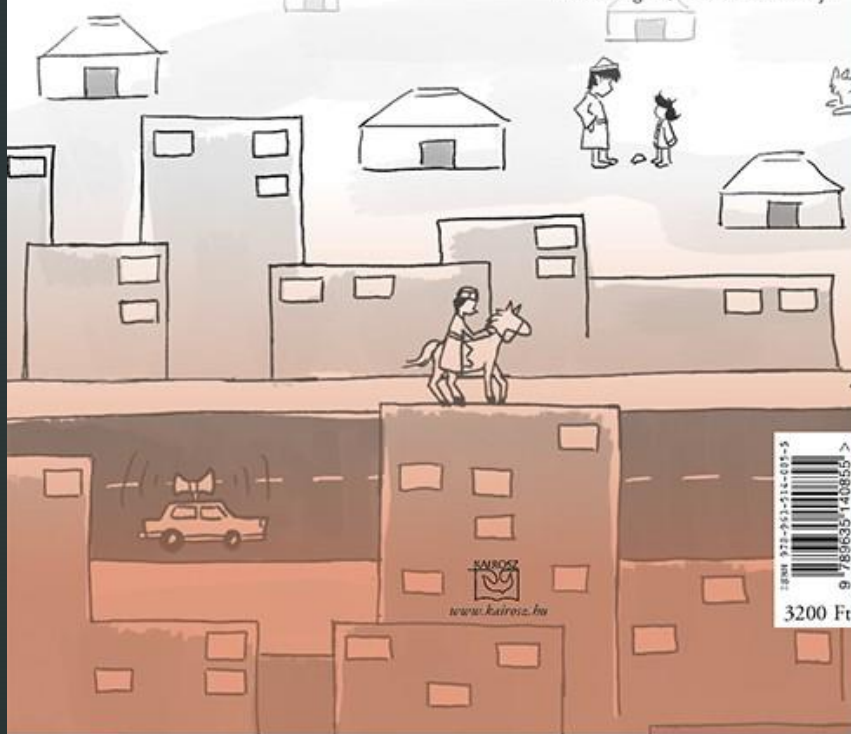
A forrás-corpus (válogatás)

- Доржготов, Цэндийн: *Үл үзэгдэгч харгуй*. Нийслэл [Улаанбаатар], АДМОН ПРИНТ 2017 [A láthatatlan út].
- *Монголын хошин шог зохиолын дээж*. Эмхэтгэгч: Наранцэцэг, Ч. – Дэрлгэрмаа, Ш. – Оюунтуяа, Ч. Улаанбаатар, Сэлэнгэпресс 2013 [A mongol szatirikus irodalom legjava].
- *Mongol irodalmi művek honlapja*. <http://www.biiirbeh.mn/index.php> (2019.08.17.).

A 2019-es lakitelki fordítókursus fő témájául a szatírárt választottam. Jelen kötet kiadásával egy régi terv valósul meg, amelyet még a mongolisták előző nemzedéke kezdett el. A szövegek válogatásában segítségemre volt G. Mend-Ójó költő és C. Tümenbajar író (mindkettejük műveiből jelent meg már magyar fordítás, lásd a korábbi kiadványainkat). A szövegek kiválasztásánál több szempontot is figyelembe vettünk, az egyik az volt, hogy megismertessük néhány „klasszikus” szerzőnek még a szocializmus idején készült írását, a másik pedig, hogy olyan műveket is bemutatunk, amelyek kifejezetten napjaink problémáival foglalkoznak, és olyan nyelvezetet használnak, amely erőteljesen épít a köznyelvben megjelenő, idegen eredetű „szleng” kifejezésekre, mint a komikum forrására.

A kötetbe bekerült művek válogatásának fontos szempontja volt, hogy a diákság melyik alkotást szeretné fordítani. Szatíráról lévén szó fontos az őszinteség: hamar „elkeltek” a rövidebb novellák, de mivel egy év állt rendelkezésre néhány hosszabb is gazdára talált. Nagyon sajnálom, hogy a mongol szatirikus irodalom olyan „nagy öregjei”, mint Tangadin Galszan, Mindzsahaj Gürszed, Sagdajn Cend-Ajús – és még sorolhatnám – nem képviseltetik magukat írásaikkal. De ez talán egy következő szatíráválogatás ígérete is lehet...

Birtalan Ágnes, a kötet szerkesztője

szemelvények a mongol szatirikus irodalomból

PANASZKÖNYV

KAIROSZ

PANASZKÖNYV

SZEMELVÉNYEK
A MONGOL SZATIRIKUS IRODALOMBÓL

Kulcsfogalmak

- A vizsgált időszak (az 1960-as évektől napjainkig)
- Kulturális identitás és országimázs
- Társadalmi folyamatok, problémák
- Rágalom, rémhírterjesztés (hagyományosan visszatérő probléma, cf. népvallási rituálészövegek)
- Urbanizáció (a hagyományos életmód válsága – identitásvesztés?)
- Identitásvesztés
- Értékvesztés, az értékrend megváltozása
- Hagyományos morál – fenntartható (?)
- Természetvédelem
- A család helye, szerepe a mongolok önmeghatározásában

Esettanulmányok: példák a hagyományőrzésre és -vesztésre, és az identitáselemekre

- Hagyományos nomád életmód, viselkedés: **vidék** vs. **Város**
- Hagyományos történetileg is jól adatolt identitáselemek, nemzeti büszkeség és értékvesztés: a **mongol birkózás**
- Hagyományos hiedelemelemek új „köntösben”: a népvallási „**fekete nyelv**” és a mai rágalom, pletyka, szóbeszéd ártalma
- Hagyományos irodalmi és folklór műfajok új tartalommal: **politikai allegória és metaforák**
- Hagyományos életmód és új kihívások, kényszerek: nomád, utazó kereskedő, seftelő (új társadalmi réteg)

Esettanulmány 1. Urabnizáció: város vs. vidék

- A vidéken megőrződő érték és a városi értékvesztés (viselkedéskultúra)
- A nomád életmód vs. a városba vándorló lakosság viselkedése (a hagyományos életmódból vett metaforákkal bemutatva)
- A városi viselkedésformák elsajátítása

A tömegközlekedés

- „Ekkor egy hatalmas férfira lettem figyelmes, aki úgy nézett ki a tumultusban, mint egy parányi juhokkal teli karámba szorult batárnagy ökör. Sőt nem is egy ökör, hanem egy óriási bika, olyan természetes volt a férfi. Ez a bika a tömérdek erejével kettévágta a tömeget, és feltartóztathatatlanul közeledett busz ajtaja felé.”
- (Cendín DORDZSGOTOV *A buszra szállás egy módja*. Fordította: Bán Kornélia – Tiszai Sára)

Esettanulmány 2. Országimázs és értékvesztés: a **mongol birkózás**

- A 13. századtól ismert (cf. *A mongolok titkos története*, etc.), hogy a személyes és közösségi presztízs fontos alkotóeleme.
- A híres birkózók népi hősök, ma „celebek”, cf. mongolok a japán *sumo-ban*.
- Dicsőség helyett (mellett) anyagi érdekek, korrupció eszközévé válik a birkózás és a birkózók.
-

„A nádom birkózó versenyén a *harcag* (héja) címig jutottam. Én megelégedtem volna vele, de támogatóim további követelésekkel álltak elő. A héja cím elnyerését követő évben *dzán* (elefánt) rangot is megszereztem. A legjobb nyolc birkózó között voltam. Egyszer csak belépett a sátrunkba a miniszterelnök. Keményen megragadta a kezemet:

– Ezen a versenyen mindenképpen el kell érnie az *arszlan* (oroszlán) rangot. Ez a haza által kijelölt feladat. – mondta. Így hát az élre kerültem és elértem megszereztem az országos *arszlan* címet. A következő évben voltak a *parlamenti választások és én jelöltem magam*. Mint mindenki más, aki a választásokban érdekelt, én is a kampány ügyekben rohángáltam, a birkózásban csak egy dolog lebegett előtte, hogy ott kell legyek a négy legjobb között. Abban az évben is sikerült. És parlamenti képviselőnek is megválasztottak.

Az országos „héja” címet olyan birkózó kaphatja, aki hatszor győzedelmeskedett.”

Az országos versenyen hétszer győzedelmeskedő birkózó címe.

Az országos versenyen kilencszer győzedelmeskedő versenyző.

(Dordzsgotovín BUJAN: *A mongolok tisztelik a birkózást*.
Fordította: Tiszai Sára – Bán Kornélia)

Értékvesztés

Esettanulmány 3. Politikai allegória

- A politikai visszásságok hagyományos műfaji keretében való bemutatása állatmese, *fabula* formában, cf. *Pañcatantra*, Aesopus, J. de La Fontaine, Heltai Gáspár és I. A. Krylov meséit.
- A szocializmus idején a politikai melléfogások allegorikus bemutatásának eszköze a hagyományos nomád műveltség és a mongol életmód képeivel.

- Végül mi lett?
 - Kimondani nem könnyű!
 - Vakbuzgóság s igyekezet
 - Kétes, bajos véget ért.
 - – Így mesélik
-
- Agyarával a vak kutya
 - A foltos pejbe harapott.
 - A szürke farkas társa lett
 - Ahogy a lovat marta meg.
-
- (Sandzsmjatavin GÁDAMBA: „A vak kutya”. Fordította Tsend Ayush Munkhtsetseg)

Esettanulmány 4. **Politikai változások: új kihívások**

- Meg tud változni a mongol nomád? Meg kell változnia? Az évezredek óta zajló belső-ázsiai nomád vándorlás és a népmozgások hogyan folytathatók? Marad minden a régiben? Új kihívások: a nomádból utazó kereskedő, seftelő szerencsevadász lesz.
- A hagyományos szocialista realista irodalmi műfaji kereteket (népdalalapú verselés) és motívumokat (például az orosz – mongol barátság) felhasználó történet ironikusan mutatja be az újfajta nomadizmust, egy új, megváltozott értékrendet követő és teremtő gazdasági elit kialakulását.

- Márpedig akkortájt **déli szomszédunknál**
- mongol barányszőr **szőnyegek**
- még az aranyból is többet értek.
- Mindez felkeltette érdeklődésemet.
-
- Magam ezen emésztettem, s olyan tíz nap után
- megállapodtam feleségemmel. Más megoldás nem maradt,
- a harmadik utat választottam, egy szép
- Altanbulag **szőnyeggel a hónom alatt.**
-
- Vannak, akik már félúton teljesen **leégnek,**
- csak álldogálnak tétován és árván.
- Van, akit még a szél is segít,
- **vagyona csak hízik, mint a két anyától szopó bárány.**
- Balszancerengín OJDOV: *Az öreg seftelő története.* Fordította: Pomsár Péter

Ki a (jó) mongol?

- A népköltészetben is meglévő poetikai és műfaji elemeket is felhasználó szatirikus irodalom az iróniától a gyilkos szarkazmusig számos elemet felvonultat, hogy a felhívja a figyelmet a visszásságokra.
- Miből fakadnak a visszásságok: a hagyományos életmód és az új kihívások összeegyeztetésének a nehézsége.
- A hagyomány elvesztésétől való félelem identitásválságot okozhat.
- Mitől vagyok mongol? Milyenek NE legyünk?
- A sokévszázados presztízskultúra elemeinek fenntartása identitáselem (de a változtatás elkerülhetetlen). A szatirikus irodalom felhívja a figyelmet, görbe tükröt tart a társadalom elé, nézd meg magad, ezt akarod, ahogy most látod?

A karikatúrák alkotói (2020)

- Könyvborító: Tamás Boglárka
- Buszravárók: Tamás Boglárka
- A birkózó sorsa: Sebestyén Veronika Blanka
- A vak kutya 1.: Czér Fanni
- A vak kutya 2.: Takács Dóra
- Az öreg seftelő: Czér Fanni